

SELJAK SA GARONNE

Tko je to? To je poznati francuski katolički mislilac Jacques Maritain. On sada živi u Tuluzi, na rijeci Garonni. Sklonio se kod Male Braće Charlesa de Foucaulda, s nakanom, da posljednje doba svoga života provede u sabranosti, molitvi, pokori, siromaštvu. No, uza sve svoje nastojanje, nije se mogao oteti pozivu francuskih katoličkih krugova, koji su ga molili, da bi izrekao svoj sud o Koncilu i idejnom strujanju današnjice. Izgleda da im je bilo neobično stalo do mišljenja tog starca i isposnika. I s pravom. U prvom redu zbog toga, što se radi o čovjeku, čije su neke ideje pobijedile na II vatikanskom saboru; zatim, što se radi o čovjeku, koji je mnogo za njih pretrpio; i, na koncu, što se Maritain može smatrati pravim svjedokom našeg vremena, ukoliko je on proživio i živo osjetio sva idejna strujanja našeg stoljeća: i liberalni protestantizam, i integralni humanizam, i ateizam, koji dovodi do očaja, i neiskazanu radost čovjeka, koji nakon nevjere počinje vjerovati i malo-pomalo iskušavati ljepotu mističnih poleta i zanosa duše. Zato, »ako na svijetu postoji ijedan laik, koji bi bio vješt ljudskim stvarima«, nedavno je napisao J. Guitton, član Francuske akademije, »to bi bio on.«¹ I starac je progovorio; ali kao onaj, koji se ne boji nazvati svaku stvar pravim imenom — progovorio je kao seljak sa Garonne (J. Maritain, *Le Paysan de la Garonne*, Paris, 1966). No, o čemu on govori na 400 strana svoje knjige? O svojoj radosti, žalosti i nadi.

RADOST SELJAKA SA GARONNE

Prije svega, Maritain daje oduška svome srcu zbog ideja afirmiranih na II vatikanskom saboru. Poput starca Šimuna iz Evandjelja on veliča, što mu je na koncu života (ima više od 80 godina) dano da može vidjeti ostvareno ono za čim je toliko čeznuo i na čemu je toliko radio. »Za sve, što je Koncil odredio i ostvario, zahvaljujem Bogu«, veli Mari-

¹ J. Guitton, *Il libro di Maritain sul Concilio*, Osservatore Romano, 14-15. XI 1966, strana 3

tain. U prvom redu on se zahvaljuje Bogu za »pravi pojam slobode«, koja je »sada priznata i stavljena na počasno mjesto, među glavne ideje kršćanske mudrosti«, i za »pravi pojam slobode čovjeka, njegova dostojanstva i njegovih prava.« On je radostan, da je proklamirana vjerska sloboda, koja ne znači, da svatko može vjerovati ili ne vjerovati prema časovitom raspoloženju i stvarati sebi idole prema vlastitom nahodenju, kao da ne bi postojala prvotna dužnost za svakoga prema samoj Istini, nego koja znači, da svatko ima pravo slijediti glas svoje savjesti u vjerskim stvarima: »Moja savjest nije nepogrešiva, ali ja nemam prava raditi protiv nje.« Seljak sa Garonne klikće od radosti, što Crkva nalaže »s povećanom energijom i novim akcentom«, da sve ljude ljubimo kao braću. Ako su pak oni heretici, nekršćani, Židovi, bezbošci, naša revnost za njihovo spasenje ne traži od nas »da ih pretvorimo u prah«, nego da poštujemo u njima ljudsku rasu i da na njih gledamo Isusovim pogledom. On se raduje i zbog toga, što Crkva priznaje »otvorenije nego ikada vrijednost, ljepotu i dostojanstvo svojstvene ovom svijetu« i što je laicima priznala onaj udio u Mističnom Tijelu Kristovu, koji njima pripada. I dosada se znalo, da laici »pripadaju Mističnom Tijelu Kristovu, ali se dugo držalo, da su se oni predali ludostima svijeta i jednom stanju, koje se redovito smatralo, ako se može tako reći, stanjem kršćanskog nesavršenstva. Sada je svima jasno, da su oni, kao članovi Mističnog Tijela, pozvani na savršenstvo ljubavi i na mudrost Duha Svetoga i na rad u širenju Božjega kraljevstva«; kao pak članovi zemaljske domovine i dok kao takvi rade za dobro i razvoj zemaljskog poretka, moraju nastojati, kako bi u sam njihov posao prešlo nešto od evandeoskog duha i od razuma vjerom prosvjetljena. Osobito mu je drago, što papa — po riječima samog Pavla VI — neće više »vršiti drugu vlast nego vlast svojih duhovnih ključeva« (str. 9—13). Nakon što je Maritain dao oduška svome srcu ovim i drugim poklicima, smireno i radosno rezonira: »Zaista, svi su ostaci Svetog Imperija danas likvidirani. Mi smo konačno izišli iz sakralnog i baroknog doba poslije 16 stoljeća, koja ogovarati i ne htjeti prihvatiti bila bi sramota, ali koja su stvarno svršila i čije se velike pogreške ne mogu nijekati« (str. 13). Sada »započinje novo doba, u kojem nas Crkva poziva, da bolje shvatimo dobrotu i čovjekoljublje Boga, svog oca, i da spoznamo, u isto vrijeme, dimenzije tog potpunog čovjeka, o kojem je govorio papa u svom govoru, 7. prosinca, na zadnjem saborskom zasjedanju«. No, taj se preokret u Crkvi zbio što se shvatilo, da Crkva, odnosno duhovne stvari, ne treba zemaljskih stvari, zemaljskih vlasti, ako želi napredovati, nego treba da se osloni na se, na Boga, na ono, što je njoj svojstveno, dok zemaljske stvari, zemaljske vlasti trebaju duhovnih stvari, ako žele uistinu napredovati.«² Od sada Crkva, oslobođena svih lanaca, koji su je vezivali, može bolje »vidjeti u sebi pravi izgled lica Božjega, koji je Ljubav« (str. 14).

² »Voici accompli le grand renversement en vertu duquel ce ne sont plus les choses humaines qui prennent charge de défendre les choses divines, mais les choses divines qui s'offrent à défendre les choses humaines« (str. 13—14)

ŽALOST SELJAKA SA GARONNE

Maritain je mali dio knjige posvetio svojoj radosti; veći dio posvetio je svojoj žalosti, a najveći svojoj nadi. Dogodilo se njemu ono, što se redovito događa u ljudskom životu: malo se radujemo ovdje na zemlji, mnogo se žalostimo, a najviše se nadamo.

Koje su Maritainove žalosti?

U prvom redu *neomodernizam*, koji danas cvjeta u Crkvi (str. 10), i to tako grozničav i priljepčiv, da je prema njemu modernizam iz vremena Pija X manje od obične prehlade (str. 16). Neomodernizam je došao do izražaja »osobito među najnaprednijim misliocima naše braće protestanata, ali također i među katoličkim misliocima isto tako naprednim« (ib.). Ta imanentna apostazija, koju nitko ne želi priznati, ljer svatko hoće da pod svaku cijenu ostane kršćanin, već godinama spremna, a u vrijeme Koncila vrlo živa, sve je stavila u sumnju. Prema njoj nema vruga, nema ni dobrih ni zlih anđela (njihovo postojanje ne bi bilo ništa drugo nego preostatak babilonskog maštanja). I istočni grijeh, Evanđelje svijeta treba staviti u područje bajki, jer su fenomenološka metoda i Formgeschichte metode dovele do takva zaključka. Skolastička je izmišljotina razlika između naravi i nadnaravi i nauka o pretvorbi. Nauku o paklu, utjelovljenju i Trojstvu ne treba propovijedati, nego samo zaboraviti. Križ i otkupljenje posljednja su sublimacija starih mitova i žrtvenih obreda. Ostaje samo vječnost Svemira i besmrtno ljudstvo u njemu proslavljeno s njime... Nema više stalne istine. Jedino, što je stalno, to je, da je sve relativno (str. 18). Taj modernizam širi se osobito među profesorima, među stručnjacima (str. 26). Razlog je ovaj: bojazan, da se ne postane nesuvremen. Ta stvarnost vlada osobito među egzegetima. Današnji egzeget »ubija se od truda... da postane nemoderan u roku od dvije godine. I takvo njegovo nastojanje trajat će čitavog njegova života.« Ali, kad on umre, »od njegove misli neće ostati apsolutno ništa« (str. 27). Daljnji je razlog te intelektualne pomutnje u krugovima profesora nepovjerenje prema prvim istinama, prema prvim načelima ljudskog mišljenja... »kao što su dobro i zlo, moralna obaveza, pravda, pravo, ekstramentalni bitak, istina, razlika između supstancije i akcidentsa, načelo identiteta« (str. 28—29). U ta modernistička strujanja u Francuskoj Maritain ubraja i neke među progresistima (ljevičarima, modernistima) i neke među konzervativcima (desničarima, integristima). Istina, obje su struje, prema njemu, neznatna manjina među francuskim katolicima, ali su one ipak stvarnost, osobito progresisti (preko crkvenih profesora). Tako je Maritain mnogo pretrpio od desničara (str. 238), on ipak ne želi pripadati ni ljevičarima ni desničarima. Kad se radi o vremenitim stvarima, on vidi, da je manje udaljen od ljevičara nego od desničara, ali, kad se radi o Božjim stvarima, manje je udaljen od desničara nego od ljevičara. Ljevičari općenito prave bijednu figuru (piètre figure) u stvarima filozofskim i teološkim, dok ih u stvarima političkim i socijalnim »njihov nagon tjera prema dobroj nauci, koju će oni izraditi, više ili manje, na brzu ruku« (str. 46). »Kršćanska ljevica u Francuskoj«, navodi on riječi profesora na

Sorboni Cl. Tresmontanta, »ima evandeosku utrobu, ali nema teološku glavu« (ib., bilješka I). Desnica je nešto sasvim obratno. No, ni jednima ni drugima, po mišljenju našeg pisca, nije prvotna svrha da služe čistoj istini, nego nešto drugo: desničari se vode »uzbunama razboritosti«, pa stoga hoće »da zapriječe put opasnostima, koje prijete, hoće da zatvore vrata, podignu nasipe«; lijeva pak pokrenuta je prije svega »ljudskim obzirom: raditi kako svatko radi, barem kako rade svi ljudi koji nijesu zastarjeli« (str. 46).

Drugo zlo, koje toliko žalosti Maritaina, jest *padanje na koljena pred svijetom* (str. 85). »Što vidimo oko sebe?« — zabrinuto se on pita. »U širokim krugovima svećenika i laika, osobito svećenika... jedva što se izustila riječ *svijet* eto nekog svjetlucanja u očima...« ističe Maritain. »I odmah nastaje pitanje«, nastavlja Maritain, »slobodna razvika i nužna angažiranja, kao što su komunitarno nastojanje, aperture i njihove radosti. Sve, što bi moglo podsjetiti na pojam askeze, mrtvljenja ili pokore stavlja se na stranu samo od sebe« (str. 86). Zanimljivo je gledati koliko zanimanja za seksus, »koje ide do dubokog štovanja, pokazuje mnoštvo levita zavjetovanih na kontinenciju«, dok su »djevičanstvo i čistoća loše prikazivani u štampi«, a »ženidba gorljivo idealizirana« (str. 87). To klanjanje pred svijetom dovelo je do »potpune temporalizacije kršćanstva« (str. 88). Prema tome klanjanju kao da ništa drugo ne postoji nego zemlja i rad na ostvarenju zemaljskih vrednota. Odatle dolazi, da mnogi kršćani smatraju, da je borba protiv društvenih zala, kao što su glad, bijeda, socijalna i rasna nepravda, vrhovna svrha čovječanstva. Istina, ističe seljak sa Garonne, svaki pravi kršćanin mora se boriti i protiv toga, ali on mora imati na pameti, da nije ispunio svoju dužnost, uza sav ovaj socijalni rad, ako život milosti i molitve ne podigne njegove energije u nadnaravni red. Ta materijalizacija je dovela dotle, da se više ne govori o drugome svijetu, o križu i o svetosti, jer svetost zahtijeva potpuni prekid sa svijetom o kojem govori Evandjelje i prekid s lažnim bogom ovog svijeta, đavlom (str. 90). Razlog pak tog klanjanja svijetu, te materijalizacije kršćanstva, Maritain vidi u tome, što se svijet prezire i što se nema točan pojam o svijetu (str. 94). Zato on na dugo i široko izlaže na temelju Objave pojam svijeta. Prema njemu, svijet ima »dvostruko temeljno značenje« (str. 49). I to značenje slijedi iz odnosa prema Božjem kraljevstvu: ili svijet prihvaća da bude preobražen, da postane kraljevstvo Božje, koje će uvijek trajati, ili on odbija da to postane i stoga se zatvara u se. Ukoliko prihvaća, svijet je dobar, a ukoliko ne prihvaća, svijet je zao. Osim toga, svijet kao takav u sebi je dobar, jer sve, što je Bog stvorio, dobro je stvorio, odnosno sve je u sebi dobro (stoga Bog i ljubi svijet). Ali, svijet može da postane zao, i stvarno je to postao po istočnom grijehu. Po tom grijehu zlo je došlo na svijet, širi se posvuda i dijeli čovjeka od Boga. Zbog njega svijet mrzi Krista, Crkvu, Boga, progoni njegove sljedbenika. Stoga se Crkva ne može poistovetiti sa svijetom i kršćani mu ne mogu biti prijatelji. Iako je svijet zaražen istočnim grijehom, on ipak u svojim ontološkim strukturama i u svojoj naravnoj svrsi ostaje radikalno dobar. On je dobar u svojim ontološkim strukturama, jer je sve, što postoji i u mjeri u kojoj postoji, dobro: zato Evandjelje ima duboko poštova-

nje prema svemu stvorenome. Zlo je samo privatio-nedostatak potrebna dobra, zlo nije neko biće: stoga je maniheizam, koji prezire stvorenje, uvreda vjere i razuma (str. 63) i nespojiv s kršćanstvom. Svijet je pak, i pored istočnog grijeha, dobar u svojim naravnim svrhama, koje se sastoje u gospodarenju čovjeka nad prirodom, u njegovu osobnom usavršavanju, i to u svim dimenzijama, i u očitovanju tog usavršavanja. Ako je svijet u svojim ontološkim strukturama i u naravnoj svojoj svrsi dobar, tada uza sve zlo kojim je prožet, u njemu je dobro »mnogo veće i mnogo dublje i mnogo temeljitije« od zla. Stoga, makar svijet nazadovao u nekim vremenskim periodima i u nekim zemljama, ipak »naša je dužnost da imamo uza sve to u nj povjerenja, jer, premda zlo raste u svijetu u isto vrijeme s dobrom«, ipak »u njemu još više raste dobro« (str. 64). Da zlo raste skupa s dobrom, to je jedno od temeljnih načela zdrave filozofije povijesti, ističe Maritain (str. 14). Kad nas pak Sv. pismo odvrća, nastavlja naš pisac, da ne budemo prijatelji svijeta, nipošto nas ne odvrća od onoga što je dobro u svijetu, od njegova napretka i od njegove naravne svrhe, već od svijeta ukoliko je neprijatelj Krista, neprijatelj Boga i Božjega kraljevstva (str. 65). Ako se pak svijet en bloc prezire, dolazi se do strašnih posljedica. Istina, sveti su prezirali svijet i oni su to mogli činiti, dok kršćanski filozof i teolog to ne mogu činiti. Jer, kad svetac prezire svijet, on ga promatra u odnosu prema sebi, dok filozof i teolog gledaju svijet onakav kakav jest. Iako svetac ljubi svijet, on ga može prezirati, jer on uvida, da je svijet ništa u poredbi prema Onome kome je on dao srce i prema svrsi koju je izabrao. Filozof i teolog ne mogu prezirati svijet, jer je njihova dužnost, kao filozofa i teologa, da pouče ljude o pravoj naravi svijeta. Ako pak svetački prezir prodre u kršćanske mase, malo-pomalo i one počnu prezirati svijet, kao da bi bio zao u sebi, i dolazi se do toga, da se na svijet počinje gledati manihejskim očima, dolazi se do sasvim negativna stanovišta prema svijetu, do bježanja od njega, do straha pred njim: tada se u nama i okolo nas vide samo neprijatelji, moral preuzimlje maha nad vjerom, bježanje od grijeha pred ljubavlju i sjedinjenjem s Bogom po ljubavi. Razumije se, da su mnogi kršćani osjećali kako takav stav prema svijetu pravi nepravdu njemu i njima samima, jer su uvidali, da nije samo zlo u svijetu. Osim toga, zbog takova sasvim negativna stanovišta neprijatelji vjere počeli su kršćanstvo prikazivati neprijateljem znanosti, kulture, civilizacije, svakog pravog napretka... Ali, dolazi *aggiornamento* II vatikanskog sabora, koji u konstituciji *Gaudium et spes* iznosi stanovište Crkve prema svijetu. Budući da je Koncil htio pročistiti kršćansku sredinu od stanovitog prekrivenog maniheizma, on nije htio praviti razne distinkcije o svijetu, kad je izlagao u konstituciji svoju nauku o njemu: istakao je da je svijet u sebi dobar, to jest prikazao ga je samo u njegovim ontološkim strukturama. Izbjegavao je navlaš razne distinkcije o svijetu, jer se bojao da ne bi one napravile zbrku u glavama čitalaca, koji se ionako nijesu navikli na razne distinkcije (str. 80—84). Posljedica je takova saborskog naučavanja o svijetu bila, da su mnogi, koji su do sada smatrali svijet sasvim zlim, otišli u drugu skrajnost (str. 79): počeli su se klanjati svijetu. Eto, do čega se dolazi, ako se svijet sasvim prezire. Dolazi se do isto tako negativnog

rezultata, ako se nema stalno pred očima, da svijet, koji je u sebi dobar, alko ne prihvaća kraljevstvo Božje, postaje zao, postaje neprijatelj njegov. Tko to nema na pameti, taj neće razlikovati ovaj svijet, u zlu smislu, od kraljevstva Božjega. On će njemu biti kraljevstvo Božje in fieri — u postanku. Za njega taj svijet neće trebati da bude spašen odozgo niti preobražen u jedan drugi svijet, u božanski; tada će mu »Bog, Krist, Crkva, sakramenti biti imanentni svijetu kao njegova duša, koja daje oblik njegovu tijelu i njegovoj osobnosti nad-osobnoj. Tad će on iznutra i preko svoje duše, koja radi u njemu, biti spašen ili, radije, koji sam sebe spasava i uzdiže. Na koljena, dakle, s Hegelom i njegovim (učenicima), pred tim iluzornim svijetom: njemu treba dati svoju vjeru, nadu i ljubav. Mi smo sada više nego ikada kršćani, jer je Krist u njemu, jer mu je konsupstancijalan« (str. 93—94). Na taj se način došlo u skrajnost sasvim protivnu maniheizmu: prignulo se koljeno pred svijetom. U odnosu prema svijetu, dovikuje seljak sa Garonne, treba s posebnom energijom istaknuti riječ Sv. pisma: »Haec oportebat facere, et illa non omittere« (Mt 23, 23): »Trebalo se boriti protiv svijeta kao protivnika svetaca, ali ne propustiti (ovo vrijedi za prošlost), da se posvetimo vremenitom napretku svijeta, koji je bio tlačen nepravdom i bijedom. I treba se posvetiti tom vremenitom napretku, ali ne propustiti (to vrijedi za sadašnjost), da se borimo protiv svijeta kao protivnika svetaca« (str. 95).

NADA SELJAKA SA GARONNE

Kako doskočiti tom zlu, koje bje naše doba? Seljak sa Garonne polaže veliku nadu u ideje II vatikanskog sabora, u vatru, koja se na njemu zapalila. Ta vatra bit će nutarnja obnova, koja je već započela. Sama pak obnova treba da obuhvati: a) odnose kršćana prema nekršćanima, b) ljudsku misao, c) Crkvu.

a) Obnova u odnosima kršćana prema nekršćanima

Da dođe do obnove u odnosima između kršćana i nekršćana, najprije treba da jedni druge promatraju jednostavno ljudima, da budu jedni i drugi svjesni da su ljudi, i da kao takovi formuliraju zajedničke principe akcije za opće dobro ljudskoga roda (str. 103). Na tim principima stvorena je u OUN *Izjava čovječjih prava*. Istina, seljak sa Garonne priznaje, da je to minimum, najmanje što se moglo postići za opće dobro, ali i to je nužno, ako se želi npr. izbjeći rat i njegove strašne posljedice. Ne samo načela, koja se odnose na izbjegavanje rata, već i za druge stvari mogu se naći zajednički principi djelovanja. Ali, dok se traže ti principi, opominje Maritain, treba budno paziti, da se ne zaborave zastarjela prava spekulativnog reda, drugim riječima, prava same istine, koja nadilazi svaki ljudski interes. Takvo bi se moglo dogoditi, da u ime ostvarenja sloge na području praktičnih principa i djelovanja zanemarimo ili zaboravimo svoja spekulativna uvjerenja, jer su ona u protivnosti među sobom, ili da ih oslabimo, ili zataškamo njihovu protivnost za ljubav ljudskog bratstva

»To bi značilo ne samo istinu baciti pred pse, već baciti također pred pse ljudsko dostojanstvo i vrhovni razlog svoga opstanka« (str. 108).

No, da se odgovori duhu II vatikanskog sabora, nije dovoljno, da kršćani promatraju nekršćane jednostavno ljudima, već je potrebno, da ih promatraju članovima Mističnoga Tijela Kristova: ili pravim članovima, ili u mogućnosti da to postanu. Ako oni budu tako promatrani, tad naš stav prema njima poprima sasvim drugo obilježje. Tada ćemo u odnosu prema njima, iako nećemo zaboraviti, da nijesu kršćani, više pridavati važnosti nevidljivoj činjenici da su članovi Mističnog Tijela Kristova — pa bili to samo u mogućnosti da postanu — nego vidljivoj činjenici, naime da nijesu kršćani. Zbog ovakva gledišta mi ćemo ih ljubiti, ne zbog onoga što će postati, već zbog onoga što jesu. Do sada se ljubav osrednjih kršćana prema nekršćanima odnosila na ono, što treba da oni postanu, a ne na ono što oni jesu. Stoga su bili rijetki među kršćanima, pa i među samim misionarima, oni, koji su išli među nekršćane jedino s namjerom, »da ih ljube i da ih shvate s ljubavlju«, a da nijesu pri tom mislili na njihovo obraćenje. Danas se od kršćana u odnosu prema nekršćanima traži taj primat ljubavi, koji su dobro shvatili veliki misionari, kao što su bili Franjo Ksaverski, Charles de Foucauld i o. Lebbe (str. 108—118). No, u ovakvom stavu prema nekršćanima velika je opasnost od vjerskog indiferentizma. Zato katolik što više pokazuje ljubavi prema nekršćanima ili nekatolicima, to više mora istaći doktrinarne razlike, koje ga dijele od onih, koje on ljubi svim srcem. Radeći tako, on poštuje svoga subesjednika. »Raditi drukčije, značilo bi izdati Istinu, koja je iznad svega... Zato on mora imati duh tvrd, a srce meko« (str. 122).

b) Obnova ljudskog uma

Obnova, na koju nas Koncil pozivlje, u prvom je redu obnova našeg uma, koja se sastoji najprije u tome, da se oslobodimo svega onoga, što bi ga moglo spriječiti u ljubavi prema istini, jer »ljubav prema istini život je intelekta« (str. 128), do koje pak istine danas se veoma malo drži (str. 131). No, da se dođe do obnove u ljubavi prema istini treba: 1) dati prednost istini pred uspjehom, 2) osloboditi se idealizma i njegova potomstva, 3) osloboditi se potrebe za bajkama ili za knivotvorenim intelektualnim novčanicama i 4) povratiti se sv. Tomi.

1. Treba dati prednost istini pred uspjehom

Tko ne ljubi istinu nije čovjek, ističe seljak sa Garonne, jer »ljubiti istinu znači ljubiti Boga iznad svega, jer je On sama Istina« (str. 128). Zato vrhovni je zakon Crkve istina, dok je vrhovni zakon svijeta uspjeh (str. 138).

Na žalost, ima mnogo kršćana, premda toga nijesu svjesni, osobito svećenika i redovnika, koji imaju posebnu »sklonost da daju prvenstvo uspjehu pred istinom«. Stoga njima nije zazorno da se posluže sredstvima, koja odvođe na krive putove, tako npr. oni, u svrhu što uspješnijeg djelovanja, zapostavljaju teološke kreposti i darove Duha Svetoga tehnic

grupe, psihologiji grupe i nagonu svojstvenom masi. Isto tako, u tom nastojanju radije se utječu slobodnom razvitku naravi, angažiranju, masovnom djelovanju nego »jadnoj zastarjeloj poniznosti«, osobnoj intimnosti s Bogom, privatnoj molitvi. Njima je, nadalje, milije zbaciti šutnju i sabranost duha, dobro spremanje katehetske pouke i intelektualnu koncentraciju negoli se odreći društvenih svečanosti, svagdanjeg tričarenja, velikodušnog davanja sebe u radu i neprestanom dijalogu sa svijetom. Oni to čine, jer ta sredstva smatraju uspješnijim u okupljanju ljudi u ovčinjak Dobrog Pastira. No »to je očita ludost, jer je Dobri Pastir upravo sama Istina, i jer sredstva ne vrijeđaju ništa, ako nijesu razmjerna svrsi, to jest, u sadašnjem slučaju, ako nijesu sredstva istine: jer na području kraljevstva Božjeg samo je istina izvor i mjera svakog uspjeha« (str. 141).

2. Treba se osloboditi idealizma i njegova potomstva

Razumije se, da ljubav prema istini pretpostavlja, da naš um može spoznati istinu. Ako pak um može spoznati istinu, slijedi, da može spoznati neku nauku utemeljenu na istini. Da neka nauka utemeljena na istini bude uistinu moguća, da može postojati, treba da se ispuni »jedan uvjet«, na koji se malo misli, a to je, »da ona ne bude djelo samo jednog čovjeka«, nego da se »osloni na poštivanje prema zdravom razumu« i na »napor ljudskog duha iz najudaljenijih vremena«, da »obuhvati rad generacija mislilaca s protivnim gledištima« i da taj ogromni posao »skupi i sjedini jedan ili više genijalnih ljudi« (str. 143—144). Ta eventualna nauka niipošto ne isključuje postojanje raznih drugih filozofskih sistema, jer su oni gotovo normalna posljedica same psihologije slobodnog ljudskog umovanja. Ona čak, iako je utemeljena na istini, ne uključuje ni savršenstvo svoje nauke. Ona samo ovo uključuje: da su njezina načela istinita i tako među sobom povezana, da odgovaraju stvarnosti, ali ne znači, da je ona dosegla sve istine i da ne bi mogla imati nekih sporednih zabluda. Danas gotovo svi filozofi nijeću mogućnost takve nauke (str. 143). No ti filozofi »nijesu filozofi« (ib.). Oni su ideozofi, jer oni imaju drukčiji »put istraživanja i mišljenja nego što je filozofski« (str. 152). Među te ideozofe seljak sa Garonne ubraja sve moderne filozofe, izuzev kršćanske realiste i marksiste. No između ideozofa na prvom mjestu navodi Descartesa, oca modernog idealizma (str. 150) i svih drugih modernih ideozofa, koji su manje ili više bili njegova žrtva (str. 157). Svi oni počinju od misli i kod nje ostaju, bilo da nijeću realnost stvari svijeta (Descartes je još u nju vjerovao radi svog *Cogito ergo sum*), bilo da je na jedan ili na drugi način apsorbiraju u misli. To znači, da oni najprije odbacuju ono, od čega ljudska misao živi, na čemu počiva, bez čega nije ništa drugo nego san. Oni odbacuju apsolutno prvi temelj filozofskog znanja i traženja. Oni su kao jedan logičar, koji bi odbacio razum, kao biolog, koji bi odbacio život. Na taj način oni su »okrenuli leđa filozofskom znanju i filozofskom istraživanju. Oni nijesu filozofi« (str. 150). Ali, to ne znači, da oni nijesu napravili velikih usluga ljudskoj misli. Njima Maritain ne poriče ni izvanrednu inteligenciju, ni koji put genijalne sposobnosti, pače on svjetoje, da ih treba čitati i studirati s velikom pažnjom (str. 151—152). Ali,

ako želimo provesti obnovu intelekta u duhu Koncila, on se mora najprije osloboditi svih tih ideozofskih veza, osobito fenomenalističkih, koje danas uživaju ogroman ugled (str. 162, 166). No, ako se odbace ideozofska strujanja, što onda ostaje od moderne misli? Ostaju jedino dvije čisto filozofske struje: *kršćanski i marksistički realizam*. Da postoji stvarnost izvan našeg intelekta, to je »točka susreta« između kršćanske i marksističke filozofije i, ujedno, »nepomirljiva točka neslaganja, jer marksistička filozofija odmah poistovećuje ekstramentalnu stvarnost s materijom« (str. 155).

3. Treba se osloboditi potrebe za bajkama ili za krivotvorenim intelektualnim novčanicama

Budući da moderna filozofija nije mogla utažiti prirodenu glad našeg uma za stvarnošću — pače, ona ga je u njegovu iščekivanju iznevjerila, — on se počeo obraćati bajkama ili krivotvorenim intelektualnim novčanicama, samo da bi bar nekako udovoljio svojoj askonskoj potrebi za istinom. Među kovače bajki ili krivotvoritelje intelektualnog novca Maritain ubraja, bez velike poteškoće, Teilharda de Chardina, kome posvećuje priličan broj stranica. Što se tiče osobe Teilhardove, Maritain priznaje, da je Teilhard de Chardin bio »paleontolog velike vrijednosti, kršćanin, kome se vjera nikad nije pokolebala, redovnik egzemplarne točnosti«, čovjek genijalnih sposobnosti (str. 172) i vjere u realnost ljudske spoznaje (str. 174) i da je mnogima otvorio vrata vjere, ali ne istinitošću svoje nauke, već zanosom, kojim ju je prozeo, i poezijom, u koju je svoju nauku obavio (str. 187). Što se tiče nauke Teilharda de Chardina, Maritainovo se mišljenje podudara, manje ili više, s mišljenjem člana Francuske akademije E. Gilsona, profesora na Sorbini Cl. Tresmontanta i kardinala Ch. Journeta. Maritain se najprije čudi skupa sa Gilsonom³, da je Teilhard mogao ignorirati ili sasvim zaboraviti sv. Tomu Akvinskog. Istina, ističe Maritain, on se slaže sa sv. Tomom u pitanju objektivnosti naše spoznaje, ali to je jedina točka, brzo nadodaje Maritain (str. 174), gdje se oni dvojica susreću. Ključ za razumijevanje Teilhardova sistema Maritain, povodeći se za Gilsonom, nalazi u samim riječima Teilhardovim, prema kojima bi danas trebalo analizirati i precizirati odnos i utjecaj Kristov prema svemiru, kao što je u prvim vjekovima kršćanstvo odredilo stav Kristov prema Trojstvu (str. 179): treba dakle po Teilhardu napraviti obratno od onoga što su napravili crkveni Oci. Radi se, dakle, kako sam Teilhard priznaje, o »potpunoj kristološkoj transpoziciji«, o »generalizaciji Krista otkupitelja u pravog Krista razvijajuća«, treba, dakle, upotpuniti kršćanstvo kozmogenezom, treba da teologija izjednači Krista s kozmičkom silom i sa svrhom evolucije. »Quelle révolution!« — kliče Maritain sa Gilsonom (str. 180). Zato, nastavljaju oni, Teilhard je mogao govoriti o »uzdignuću povijesnog Krista na sveopću fizičku funkciju«, o »konačnom poistovetovanju kozmogeneze s kristogenezom«, o Kristu kao »razvojnomo početlu svega svemira u pokretu«. »Vidite«, nastavljaju oni, »reći će nam se, kako on brižno pazi da

³ E. Gilson, *Trois leçons sur le Thomisme et sa situation présente; Le cas Teilhard de Chardin*, »Seminarium« br. 4/1965.

sačuva Krista«. »Da«, odgovaraju oni. »Ali kojeg Krista?... Stvarno, toj novoj Kristovoj funkciji nedostaje veličine i plemenitosti, ali ona je nešto drugo nego ona stara. Osjećamo se malko kao pred praznim grobom; uzeli su nam našeg Gospodina i ne znamo gdje su ga stavili« (str. 180). I sam je Teilhard, ističe Maritain, u nekim časovima osjetio, da historijski Krist ustupa mjesto kozmičkome Kristu u njegovu sistemu, kako to slijedi iz njegova pisma Leontini Zanta⁴. No, njegova je vjera u Krista iz Evanđelja bila tako jaka, da je on čvrsto držao, da je historijski Krist temelj njegova sistema (str. 182-183). Uza svu tu njegovu vjeru, po njegovoj nauci Krist Evanđelja, historijski Krist, postao je kozmički Krist, nadodaje Maritain. Ako je Krist postao kozmičkim Kristom, tada Utjelovljena Riječ nije mogla uzeti tijelo u Djevičinu krilu, a da nije »prije uzela materiju, ako se tako može reći, u čitavom kozmosu i tokom čitave njegove povijesti«; tad se nije mogla jednog dana utjeloviti, a da se prije toga nije »pomaterijalizirala« i »pokozmila« (*encosmisé*) tokom čitavog razvoja, koji ga je doveo da čovjekom postane. Evo, to bi bilo značenje Teilhardove formule: »generalizacija Krista otkupitelja u pravog Krista razvijача« (179), ili barem, to je jedini način, da se da toj formuli razuman smisao (str. 181).

Maritain, skupa s učenicom i pouzdanikom⁵ glasovitog Isusovca Cl. Tresmontantom,⁶ dolazi do slijedećih zaključaka (str. 383-386): Teilhard nema pravog pojma o stvaranju svijeta, jer po njemu »stvoriti znači sjediniti«; on na smrt ranjava kršćanstvo, kad veli, da »se Bog dovršuje sjedinjujući« i da kršćanstvo »živi od međusobnog usavršavanja između Boga i svijeta«; on, nadalje, nema pravog pojma o utjelovljenju, kad tvrdi, da postoji nužna veza između stvorenja i utjelovljenja, a samo utjelovljenje naziva »zaronjivanje u mnoštvo«; on se odalečuje od kršćanskog shvaćanja, jer po njemu problem zla, »u modernim perspektivama jednog svemira u stanju kozmogeneze... više ne postoji«, budući da mnoštvo »apsolutno ne može napredovati prema jedinstvu, a da ne proizvede ovdje ili ondje zlo«; na koncu, njegov pojam istočnoga grijeha ne može se prihvatiti, jer po njemu naš je svemir »bio uvijek« i »već od početka ispremliješan dobrim i zlīm šansama, to jest prožet zlom, to jest u stanju istočnoga grijeha«.

Pred nekoliko mjeseci kardinal Ch. Journet napisao je članak o Teilhardu, koji je ovako zaključio⁷: »Ako prihvatimo Teilhardovu viziju svijeta, znamo od početka, koji se tradicionalni kršćanski pojmovi moraju transponirati i kojih se treba osloboditi. To su: stvaranje, duh, zlo, Bog, na poseban način istočni grijeh, križ, uskrsnuće, paruzija, ljubav.« Maritain se s tim zaključkom potpuno slaže, jer te pojmove transponirati u »dimenzije kozmogeneze« znači njima ne ostaviti ništa drugo nego kršćansko ime, i oni tada samo imaju smisao u »gnostičkoj kozmoteogomiji hegel-

⁴ *Lettres à Léontine Zanta*, Paris, 1965, str. 127-128.

⁵ Usporediti J. M. Paupert, *Peut-on être chrétien aujourd'hui?*, Paris 1966, str. 205

⁶ Cl. Tresmontant, *Le Père Teilhard de Chardin et la Théologie*, »Lettre«, br. 49-50/1962

⁷ Ch. Journet, *La synthèse du Père Teilhard de Chardin est-elle dissociable, »Nova et Vetera«*, travanj-lipanj 1966.

janskog tipa« (str. 388). Na koncu Maritain ističe, da Teilhardu nijesu koristili ni prijatelji ni neprijatelji, ni on sam sebi, jer su od njegovih djela napravili ono, što ono nije u sebi, naime, sigurna nauka kadra da sve obnovi, dok je ono »jedna ogromna pjesma«. Da se ono uzelo za ono, što je ono u stvari, tad bi njegovi previše ambiciozni prijatelji i njegovi neprijatelji, koji su se požurili da ga osude, uvidjeli, da su se grdno prevarili, a on bi sam prvi protestirao, da su ga uzimali onakvim, kakav on nije htio da bude. Da se je pak sačuvalo njegovu djelu najautentičnije dostojanstvo i uzvišenost, tad bi bio sačuvan i Teilhard i kršćanski svijet od »halabuke i nezgodnog preziranja. Istina, tada ne bi bilo teilhardizma ni suludog nadanja u dolazak boljeg kršćanstva, koje pjeva slavu svemiru« (str. 186—187). No, Maritain se tješi, da je II vatikanski sabor u svojim konstitucijama ignorirao to »bolje« Teilhardovo kršćanstvo i zadao mu »veoma težak udarac« (str. 185).

4. Treba se vratiti sv. Tomi

Nauka utemeljena na istini je moguća, ističe Maritain. Ne samo da je moguća, već ona postoji. Tu nauku nalazimo kod sv. Tome. Ona nije nauka »jednoga čovjeka«, već ona sadrži »napor crkvenih Otaca, grčkih istraživalaca i nadahnutih u Izraelu (a da ne zaboravimo prošle etape, kojima je prošao ljudski duh, i pomoći, koju je pridonio arapski svijet), ona dovodi do jedinstva«, ali ne do »zastoja«. Jer je ona razuman organizam, tako napravljen, da uvijek raste, da širi kroz vjekove svoju »nezasiťnu pohlepu za novim plijenom«. Zato je ona »otvorena nauka i bez granica, otvorena svakoj stvarnosti, gdje god se ona nalazila, i svakoj istini, odakle god ona dolazila«. I jer je takva, ona je »beskonačno progresivna« i »slobodna od svega, osim od istine, i slobodna prema sebi, i prema svojim nesavršenostima, da ih popravi i prema svojim prazninama, da ih ispuni, i prema svojim formulacijama, i svojim tumačima, čak i prema svome učitelju, koji ju je osnovao, hoću reći, slobodna od njega, kao što je on bio spreman na promijene i preuđešavanja, što ih je tražio bolji uvid stvari«. Ta nauka »dolazi od najvećeg učitelja u realizmu« (str. 192—194), kome »kršćani i nekršćani, svi oni, koji se brinu za čovjeka i za budućnost civilizacije duguju duboku zahvalnost, što je napravio od osobe čovjeka, njegova dostojanstva i njegovih prava središnju temu svoga ogromnog naučavanja« (str. 80) i čijim je »duhom i temeljnim pogledima« prožeta sama konstitucija *Crkva u suvremenom svijetu* (ib.). No, Tomine definicije i njegovi arhitektonski profili ne bi bili tako ispravni, da on nije bio »i pjesnik službe Presvetog Oltarskog Sakramenta« (str. 194—195) i da nije »blagošću srca i svojom poniznošću zaslužio da upozna preko kontemplacije ono, što je naučavao« (str. 191).

Budući da se Tomina nauka temelji na istini i da je otvorena svakom pravom napretku, sv. Toma je uvijek aktuelan (str. 200). Zato obnovu, koju je Koncil započeo, bilo u filozofiji, bilo u teologiji, treba provesti u Tominu društvu (str. 215). Jer, »gdje nas je on pretekao«, s ponosom ističe Maritain sa Gilsonom, »može nas također i dovesti« (ib.). Na žalost, mnogi filozofi i teolozi neće da slijede sv. Tomu. Maritainu je najčudnije da su tomisti oni, koji »danas bacaju sv. Tomu u *koprive*,

a hrane se kruhom egzistencijalizma ili demitizacije« (str. 217). Mnogi napuštaju Tomu i zbog toga, jer bi htjeli napraviti od modernih filozofa ono, što je sv. Toma napravio od Aristotela. Oni bi htjeli pokrstiti modernu filozofiju. No, to je nemoguće, odvrća Maritain, jer bi je morali preurediti od glave do pete. I kod tog, od te filozofije ne bi ništa preostalo, jer su se oni zaputili sasvim krivim putem, budući da ne priznaju realnost izvan svoje misli (str. 212). Razlog pak zašto mnogi moderni teolozi žele prilagoditi teologiju modernoj misli jest njihov prikriveni fideistički stav. Oni naime drže, da vjera nadilazi um i, prema tome, po njihovu shvaćanju, um ne može učiniti, da bolje shvatimo istine (kao što se do sada držalo), o kojima naš vjera poučava. Ako je to tako, tad je svejedno koja se filozofija uzimlje, da se ponovo rastumači vjera, kad ionako ne možemo bolje spoznati vjerske istine. Osim toga, uzimljući modernu filozofiju, teologija postaje pastoralna, postaje suvremena, bliza današnjem čovjeku. Na taj način se dolazi do toga, da glavna svrha teologije nije istina nego uspješnost. Stvarno, ističe Maritain, teologija mora biti suvremena, pastoralna, ali u sasvim drugom smislu i uz uvjet, da ona ostvari ono, što je u njoj bitno, a to je »napor, da shvati i sredi u jednu razumnu cjelinu vjerske istine s obzirom na posljednju svrhu, koja je Istina, a ne uspješnost« (str. 214).

Što se tiče radova onih teologa, koji »teologiju prilagođuju bilo Teilhardovu, bilo fenomenalističkom umaku«, Maritain ovako o njima sudi: to su »djela strastvene umišljenosti«, koja želi »služiti idolima svoga vremena«. Iako su ta djela »prolazna«, ipak ona prijete opasnošću da poremete »potpuno kršćansku savjest i život po vjeri«. Mjesto »nove vatre, koju traži naše doba, ona donose dim trula stabla, koje jedva dopijeva da zaplamti. Ti tobožnji obnovitelji nesretni su usporavači, koji se hoće povratiti na ništicu, da bi opet sa svime započeli«, koji kane »našu vjekovnu misao natrag vratiti i svesti nas na djetinjsko tapkanje u mraku« (str. 233—234). No, na taj se način ne napreduje. Zato je »poželjno, da se ozbiljni teolozi potrudie kako da pobiju tvrdnje, izvode i hipoteze tih mucavih usporavača, koji se smatraju predvodnicima«. Jer narod Božji očekuje »od teološke mudrosti da ga ona predvodi« i da obnavlja »svoju problematiku tamo, gdje to treba« i da »otkriva, u apsolutnoj vjernosti već stečenim istinama, nove istine, koje će se nadodati starima, i novo obzorje, koje će obogatiti i proširiti spoznaju, ne preko nekog suludog pokušaja da sve preudesi nakon što je porušio, već preko nastojanja duha, kako bi dublje vidio u tajni, u koju nikada neće svašiti da ponire« (str. 234—235). Uza svu krizu današnje teologije, Maritain je uvjeren, da je ta kriza prolazna i da će tomistička teologija nadoknaditi izgubljeno vrijeme, obnoviti tamo, gdje treba, sebe i svoju metodu i, na koncu, poduzeti unutar Tomine istine ogroman posao razlučivanja i upotpunjavanja, što Crkva i ljudska mudrost očekuju (str. 238—239). Premda je Maritain veliki Tomin sljedbenik, njemu je ipak žao, što postoji kanon 1366, § 2 crkvenog prava, kojim se profesorima naređuje da tumače filozofiju i teologiju *ad mentem s. Thomae*. Jer, po njemu, takav je postupak velika opasnost, da se postigne protivan učinak. Iako on nije za to, da se taj kanon ukine, on je ipak uvjeren, da bi se broj štovatelja i pravih sljedbenika

Akvinčevih među profesorima povećao, kad bi Crkva dozvolila, da se može po volji slijediti Toma (str. 243—247).

c) Obnova u Božjem kraljevstvu

Maritain je uvjeren, da je Koncil zadao kršćanima tešku zadaću, i da će nada, koju je Koncil u mnogim srcima pobudio, ostati uzaludna, ako ne bude kontemplativnih duša, u kojima darovi Duha Svetoga stavljaju teološke kreposti tako u pokret, da one rade na uzvišeniji i savršeniji način, i dovode do toga, da sve radi, čak i ljubav, na nadljudski način (str. 126). Prema njemu nije dovoljno, da bude takvih duša u Crkvi u redovničkim zajednicama, nego treba da ih bude i među onima, koji provode život u svijetu. A ovih »ima više nego se misli, i bilo bi ih još više«, on s bolju u duši ističe, »da nisu od toga odvrćani, bilo tako da su smatrani nesposobnima, bilo da se ne zna što je kontemplacija ili se ona, u isti mah, duboko i neodgovorno prezire, bilo da se smatra urgentnijom stvari organizirati laike dobre volje u fascinantnoj uspješnosti zajedničkog djelovanja« (str. 286—287). Maritain s velikom radošću ističe, da smo daleko, iako ne baš mnogo, od onih vremena, kad je samo redovnički stalež bio smatran staležom savršenih, dok su svjetovnjaci bili držani nesavršenima te im je bila dodijeljena dužnost, da »budu i ostanu nesavršeni«; kad se smatralo sablažnjivim, čak znakom Antikristova dolaska na zemlju, alko bi netko pozivao svjetovnjake na čestu sv. ispovijed i pričest (str. 287—288). Njemu je neobično drago, da je Koncil sve kršćane, bez razlike, pozvao na svetost, jer se on dobro sjeća riječi svoga kuma Léona Bloya: »Postoji samo jedna žalost: ne biti svetac« (str. 308). Da se pak može odgovoriti tome pozivu, dva su sredstva, prema Maritainu, neophodno potrebna: liturgijski život i kontemplacija.

Što se tiče liturgijskog života, Maritain između ostaloga bilježi, da mnogi tumačeći koncilsku konstituciju De Sacra Liturgia naglašuju *aktivno* sudjelovanje u liturgiji, a zaboravljaju isto tako naglasiti riječ *pobožno*, kojoj prema tom saborskom dokumentu treba pridati istu važnost. Jer riječ *aktivno* odnosi se na »aktivnost duše isto (pače mnogo više po naučavanju enciklike *Mediator Dei*) kao i na aktivnost glasa«. Ako pak među onima, koji prisustvuju liturgijskom činu, ima molitvenih duša, koje osjećaju toliko privlačivosti prema nutarnjoj sabranosti, da ne mogu ni govoriti ni pjevati, Maritain pristaje, iako zna, da će to biti mnogima krivo, da se te duše ostave u svojoj šutnji i da se poštuje u njima sloboda Duha Božjega (str. 314—315). On isto tako ne zaboravlja naglasiti važnu stvar, a to je, da kod liturgijskih čina vjernik mora biti u isto vrijeme »član i osoba«, jer ta dva aspekta, iako su različita, ipak nijesu odijeljena. No vjernik se ne posvećuje, ističe Maritain, »prije svega po onome što on čini kao član cjeline«, nego »prije svega po onome što on konačno prima kao osoba, na koju se prelijeva dobro cjeline« (str. 317).

Što se tiče kontemplacije i njezine važnosti u duhovnom životu, Maritain navodi razna svjedočanstva svetaca i duhovnih pisaca. Među

njima i poznati tekst isusovca o. Lallemanda, koji glasi: »Bez kontemplacije nikada se neće mnogo napredovati u kreposti... Nikada neće biti oslobođenja od svojih slabosti i nesavršenosti. Bit će čovjek uvijek privezan uza zemlju i nikada se neće dignuti mnogo iznad naravnih osjećaja. Nikada neće moći savršeno služiti Bogu. No, s kontemplacijom će se napraviti više, i za se i za druge, u jedan mjesec nego što bi se napravilo bez nje u deset godina. Ona proizvodi... veoma uzvišene čine ljubavi prema Bogu, koji se, bez tog dara, veoma rijetko čine... I, na koncu, ona usavršava vjeru i sve kreposti« (str. 328). Seljak sa Garonne tako je uvjeren o važnosti kontemplacije, ne samo za osobno posvećenje nego i za obnovu Crkve i ostvarenje koncilskih ideja, da u nju postavlja posljednji razlog svoje nade (str. 338).

* * *

Nakon ovog uskog pregleda (uskog, jer smo se dotakli samo nekih ideja iznesenih u knjizi) »Seljaka sa Garonne«, tako bogata ne samo stranicama nego i idejama i napadajima, samo od sebe se nameće pitanje: što treba misliti o njemu? Prve odgovore na pitanje dala su dva poznata Maritainova sunarodnjaka, član Francuske akademije J. Guittton i nekadašnji profesor filozofije i teologije na isusovačkoj univerzi u Rimu o. Ch. Boyer. Obojica su pisala o njemu u »Osservatore Romano«, i to veoma pozitivno. Uredništvo vatikanskog glasila predstavljajući Guitttonov članak veli, da bi mu se mogao staviti naslov »Maritain ima pravo«⁸. O. Boyer ističe, da će Maritainovo djelo »učiniti veliku uslugu istini«⁹.

Ne želeći nijekati solidnost tih sudova, skromno mislimo, da bi seljak sa Garonne napravio veću uslugu istini, da je malko sporiji u davanju sudova, npr. o modernim egzegetima i njihovom radu, o profesorima kao širiteljima nekih nastranih ideja, o Formgeschichte metodi itd. Istina, nije sve zlato u modernoj egzegezi, ali nije ni sve zlo. Ima u njoj mnogo efemernih rezultata, ali sigurno i trajnih. Stvarno, može se naći, tu i tamo, pokoj nastran predavač, ali ima i odgovornih ljudi i vjernih službenika istine. Sigurno je Formgeschichtmethode napravila mnogo zla Sv. pismu, osobito u rukama npr. jednog Bultmanna, ali, da ona može biti od koristi u rukama savjesnog katoličkog egzegeta, to će potvrditi većina katoličkih biblicista. Držimo, da je trebalo da pisac malo više razlikuje i razlučuje, da bi mogao ispravnije suditi; trebalo je, dakle, da napravi ono, što je Maritain toliko u svom životu naglašavao: »Distinguer pour unir«. Inače se bez toga razlikovanja postizava protivan učinak od onoga, što se očekuje. Ali, stvarno, pišćev alarm nije bez velikog razloga. Dovoljno je pratiti govore sv. oca Pavla VI, da bismo mogli zaključiti, kako u Crkvi Božjoj, osobito u njezinim intelektualnim krugovima, nije sve u redu. Istina, i sâm je pisac bio svjestan opasnosti od tog generaliziranja. Ali je tako postupao, jer se nadao da neće, govoreći općenito, povrijediti kršćansku ljubav. Na taj način, izbjegavajući Scifu, zapao je u Karibdu: želeći spasiti pojedince od napadaja, napao je zajednicu.

⁸ Osservatore Romano, 14—15. XI 1966, str. 3

⁹ Il Contadino della Garonna, Osservatore Romano, 8. XII 1966, str. 3

Nadalje, izgleda nam sasvim neosnovana tvrdnja Maritainova, da konstitucija *Gaudium et spes* promatra svijet samo u njegovim ontološkim strukturama, dakle u čisto optimističkoj viziji, jer se u njoj govori izričito o grijehu, o zlu u svijetu, o smrti, o načinu kako da se izbjegnju ratovi, o progonima Crkve, a sve to bar uključuje svijet u lošem smislu.

Neobično nam se sviđa piščeva misao, da u radu s nekršćanima, s onima, koji ne dijele naše vjerovanje, mora da dođe kod nas do izražaja primat ljubavi. No, čini nam se psihološki nemoguća njegova sugestija, da ne bi trebalo da u svojem radu pomišljamo (notiram riječ *pomišljamo*) na njihovo obraćenje. Držimo naime, da sama prava ljubav tjera na to, da želimo njihovo obraćenje, jer prava ljubav znači *idem velle idem nolle*, znači ljubljenoj osobi dati ono najbolje, najljepše, najuzvišenije što sami posjedujemo, istinu. Zato, kad se misionari vode tom idejom, da nevjernicima ukažu put k istini, ni najmanje njihova ljubav ne gubi na svojoj ljepoti, svzvišenosti i punini, samo ako ustraju i tada ljubiti, kad ne vide ploda svoga rada.

Što se tiče toliko diskutabilnog Teilharda de Chardina, rado bih se priključio seljaku sa Garonne, da u njegovu djelu treba gledati jedino djelo velike pjesničke inspiracije, ako želimo stati na kraj diskusijama o njemu. Ako se bude samo to gledalo, tada mu se mogu mnogi nedostaci progledati, na račun licentiae poeticae, kroz prste. Ako se pak nastavi gledati u njegovu djelu nešto drugo, to jest djelo filozofsko-teološko, tada se, po našem skromnom uvjerenju, i uz najbolju volju teško može izbjeći sud njegovih kritičara. Jer u ovom slučaju na djelo se primjenjuje filozofsko-teološko mjerilo, koje svakoj riječi pridaje određeno značenje, koje se ne osvrće na to, što je pisac htio napisati, nego jedino na to, što je napisao. Ovakvo stanovište razlog je zašto Teilhardovi napadači dolaze do sasvim protivna mišljenja o njegovu djelu nego što dolaze njegovi branitelji. Ovakav je stav bio dovoljan seljaku sa Garonne, da iz nekoliko tekstova, koje je našao bilo sâm kod Teilharda bilo kod njegovih kritičara, donese onako porazan sud o njegovu djelu.

Međutim, uza sve eventualne nedostatke, koji se mogu pronaći u ovom Maritainovu djelu, ipak smo uvjereni, da će »Seljak sa Garonne« moći zauzeti vidno mjesto među najaktualnijim i najkorisnijim knjigama, koje su se pojavile posljednjih godina na katoličkom knjiškom tržištu.

Dr VLADIMIR MERČEP